

ובמעשה כל זמן שלא התפלל אדם, ועדיין לא השיג את מדת הענוה, ההכרח לענשו על ידי יסורים ותוכחות חלילה, אבל כשמתפלל ושוף שיח לפני קונו, וקונה בכך את מדת הענוה, שוב שייך לענשו על ידי התנשאות ורוממות, ונמצא שהגזירה והעונש הקודם במקומו עומד, אלא שהוא מתלכז בצורה אחרת.

והנה בתפארת שמואל (פרשת ראה, אות 3) כתב, כי ימי אלול הם ימי הכנעה, וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (ראש השנה 7, ד) שהם ימי הכנעה ופחד, ומצרכו ומנוס אליו, עכ"ל. ומובן בזה מה שאומרים בתוס ימי אלול הנוסח תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה. פירוש, אף אם שנה שעברה, נענשו בקללות ויסורים, השם ישמרנו, אבל עתה שעברו ימי אלול, וזכינו להשיג בהם ענוה והכנעה, תכלנה הקללות ותחלנה הברכות, שהרי שוב אין עוד צורך לענשו בקללות ויסורים, אלא על ידי צרכות והתנשאות.

ואתי שפיר דברי הייטב לב, שזימי אלול יראה ורעד יבא באדם, פן יענש חלילה בתוכחות ויסורים על מעשיו שאינם טובים, אבל לאחר שזימי אלול יבא יום ראש השנה, הרי כבר זכה להשיג את מדת הכנעה, וממילא שוב אפשר לו ליענש על ידי רחמים וחסדים, ועל זה יגיל לב האדם בקרבו.

והנה ידוע מה שכתבו בספרי קודש (עיין ש"ך על הסורה ויקרא כג, כד), כי 'תרועה' פירושו שצירה, ומלשון (תהלים 3, ט) 'תרועם בשצט צרול'. ובזה מלות התרועה להורות לשצר הלב, ואז 'לב נשצר ונדכה, חלקים לא תצוה' (תהלים נא, יט), עכ"ל.

ומובנים בזה דברי המדרש שהן מבירין לפתות את בוראן בתרועה, והוא עומד מבסא הדין לבסא רחמים, ומתמלא עליהם רחמים, והופך להם מדת הדין למדת רחמים. פירוש, מאחר שישראל משיגים לב נשצר ונדכה על ידי התרועה, שפיר אפשר להפוך עליהם מדת הדין למדת רחמים, ולהביא עליהם עונש בדרך של צרכה והתנשאות. אבל אומות העולם אשר גבה לבם, ואינם משיגים את תכלית התרועה, אי אפשר לבטל העונש שנגזר עליהם, כי לא שייך שינוי רצון אלולו יתצרך.

במדרש (ויקרא רבה כט, ד) איתא: אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניו יחלבו (תהלים פט, טו). וכי אין אומות העולם יודעים לתרועה, במה קרנות יש להן וכו', ואמרת 'אשרי העם יודעי תרועה'. אלא שהן מבירין לפתות את בוראן בתרועה, והוא עומד מבסא הדין לבסא רחמים, ומתמלא עליהם רחמים, והופך להם מדת הדין למדת רחמים, ע"כ. ולריך ביאור מה טעם רק ישראל מפתים את בוראם בתרועה, וכי משוא פנים יש בדבר.

ב) צקליחות ליום ראשון אומרים: זוחלים ורועדים מיום בואך וכו'. והקשה זייטב לב (פרשת שופטים, ד"ה כי תלא), דהוא סותר לדברי הגמרא (ירושלמי ראש השנה א, ג), שישראל לובשים לבנים בראש השנה ואוכלים ושותים ושמחים, לפי שידועים שהקצ"ה עושה להם ניסים. ומירך, כי קודם ראש השנה זימי אלול, יראה ורעד יבא באדם, אבל ביום המשפט ענמו, יצטח בשם ה' כי יוציא לאור משפטו, עכ"ל. ועדיין צריך ביאור מה נשתנו ימי אלול, שבהם צריך לירא ולפחד, מימי ראש השנה, שבהם יש לשוש ולשמות.

ונראה בהקדם המשל הידוע מהבעל שם טוב הק' זללה"ה, שהוצא בקדושת יום טוב (פרשת 5, ד"ה במדרש), לאחד שמרד במלך, והמלך נשאו על כל השמים ועבדי המלך. והטעם, שאם היה ממיטו, היה הצער לפי שעה, משא"כ אם מטיב עמו, להרבות לו עוד יקר וגדולה, על ידי זה יגדל כערו הלך וגדול כל ימיו, ויצו ויכלס איך העיז פנים נגד מלך רחמן כזה, שלא די שלא מייסרו בעונש המגיע לו, אלא עוד מנשאו לגדולה.

והופיך בקדושת יום טוב (ס), כי עונש זה על ידי התנשאות ורוממות, שייך דוקא גבי ישראל האוחזים במדת הענוה, ולכן אפילו בשעה שהקצ"ה נותן להם גדולה, הם ממעטים את עצמם. אבל אומות העולם אשר גבה לבם, לא יכנעו על ידי עונש התנשאות, על כן ההכרח להיות עונשם על ידי יסורים ומלקות, עכ"ל.

ועל פי האמור יתכן לבאר ענין התפילה, שכבר נתקשו בו הקדמונים, איך מועלת תפילה לבטל גזירה רעה, והא לא שייך שינוי רצון אלול הבורא יתצרך. אך הנה מבואר בחובות הלבבות (שער משנן הנפש, פרק ג, השבטון השמונה עשרה)¹, כי תכלית התפילה לפני בורא עולם אינה להודיע לו צרכינו, שהרי הוא יתצרך יודע זאת בעצמו, ועוד יותר טוב מאיתנו, אלא הכוונה בתפילה היא להראות שאנו משפילים עצמינו לפניו, עכ"ל. ונמצא שעל ידי התפילה משיג אדם ענוה ושפלות.

אליך, והרשתני לשבח את שפך העליון, כפי הכרתי אותך וידיעתי בכבודך, עם הראותי עבודתי לך ושפלותי לפניך. ואתה יודע תקנתי ואופני הנהגתי, ולא הודעתך בצרכי להעיר אותך עליהם, אלא שארגיש בגדול חסרונני אליך ובטחוני בך, עכ"ל.

(1) וזה לשונו: ואמרו על אחד מן הצדיקים, שהיה אומר אחר תפלתו: אלהי, לא נשאני לעמוד לפניך, סכלי בפחיתות ערכי, ומיועז ידיעתי בגדולתך ורוממותך, כי אתה רם ונשא, ואני נקלה ונבזה וקמן משואל ממך ומקראו אליך שבה והלל, וקדש שטח המקדש בקולות המלאכים העליונים הקדושים, אבל נשאני על זה מה שרוממתני בצוותך אותי לקרא